

BİLGİSAYAR VE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ EĞİTİMİ BÖLÜMÜNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN BÖLÜMLERİNİ SEÇME NEDENLERİNİN İNCELENMESİ: TRAKYA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

*Deniz Mertkan GEZGİN**

ÖZET

Toplumda bir bireyin meslek seçimi, önemli ve dikkat edilmesi gereken bir aşamadır. Meslek seçiminin, bireyin hem kendi hayatı hem de milletin ve toplumun geleceği açısından bilinçli bir şekilde yapılması önem taşımaktadır. Çünkü bireyin mesleğinde mutlu olması ve işini seyerek yapması, üretkenlik ve performans üzerinde olumlu etki yaratarak, içinde yaşadığı toplumun da mutlu olması anlamına gelmektedir. Bu araştırmanın amacı, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi (BÖTE) Bölümünde öğrenim gören öğrencilerin, bölümü seçme nedenlerinin incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu; 2013-2014 öğretim yılı bahar döneminde Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi BÖTE bölümünde öğrenim görmekte olan 178 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak 30 maddeden oluşan “BÖTE bölümünde okuyan öğrencilerin bölümlerini seçme nedenlerine ilişkin görüşleri” anketi kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır. Araştırmada ayrıca nicel verileri desteklemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve nitel veriler betimsel analiz yaklaşımına göre analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin bu bölümü seçmelerinde aile, arkadaş ve çevrelerinden etkilenmedikleri ortaya çıkmıştır. Araştırmada ayrıca öğrencilerin öğretmenlik mesleğini sevdiğikleri fakat bu bölümü tercih etmelerinde esas olarak üniversite giriş puanlarının bu bölüm için yeterli olduğu için öğrenim gördükleri ortaya çıkmıştır. Yapılan görüşmelerde BÖTE bölümü yerine ekonomik sebeplerden dolayı öğretmen atamasının fazla olduğu öğretmenlik alanlarının ve ya iş imkânı olan meslekleri özellikle de sağlık sektörü ile ilgili meslekleri öncelikli tercih ettikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi, Meslek, Seçim, BÖTE.

EVALUATION OF COMPUTER EDUCATION AND INSTRUCTIONAL TECHNOLOGIES STUDENTS' SELECTION CAUSES OF THEIR DEPARTMENT: THE CASE OF TRAKYA UNIVERSITY

ABSTRACT

Choosing the profession of an individual in society is an important step and this step is especially worthy of notice. Conscious choosing the profession has significance for in terms of his life and future of the nation and society. When the member is happy at what s/he does and where s/he works, it makes his/ her productivity and performance of his or her work better, which means the society along with the environment is happy as well. The aim of this study is to investigate the reasons of choosing of this profession of those students who studied

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, Edirne, E-posta: mertkan@trakya.edu.tr

at Computer and Instructional Technologies (CEIT) department. The study group is composed of the 178 students who are studying in CEIT the spring term of 2013-2014 academic year at Trakya University Faculty of Education. In this research, the survey which consists of thirty items included reasons of choosing their departments, was used as a data collection tool. The descriptive statistics were used to analyse the data. Also in this research, semi-structured interviews were made to support quantitative data and qualitative data were analyzed by descriptive analysis approach. According to the findings, the students are not affected by their families, friends and environments while choosing this department. This research shows us that students like teaching profession but they choose the department because of college entrance points and they would prefer the other teaching departments by way of the economic reasons or they would want other jobs especially in department of health sector instead of CEIT.

Key Words: Computer Education and Instructional Technology, Selection, Profession, CEIT, Teacher education.

GİRİŞ

Toplumda bir bireyin mesleğini seçmesi önemli bir aşamadır. Meslek seçiminin, bireyin hem kendi hayatı hem de toplumun geleceği açısından bilinçli bir şekilde yapılması önem taşımaktadır. Çünkü birey meslek seçimi konusunda verdiği kararlar tüm hayatına ve gelecekteki yaşam biçimine karar vermiş olacaktır. Bireyin mesleğinde mutlu olması, işini severek yapması demek yaşadığı çevrenin, toplumun da mutlu olması demektir. Özellikle de öğretmenlik mesleği severek yapılması gereken, idealist bakış açısının ve adanışlığın şart olduğu bir meslektir. Eğitim-öğretimin her aşamasında öğretmenlik mesleğini severek yapan ve bunun sonucunda başarıyı elde etmiş öğretmenler, sağlıklı ve mutlu bir toplumun mimarlarıdır. Meslek seçimleri, ilköğretim yıllarında hatta okul öncesinde bireyin hayali ve çevresinden duyduğu, karşılaştığı meslek isimleriyle başlamaktadır. Lise yıllarında yani ergenlik dönemlerine doğru giderek şekillenmektedir. Şüphesiz, bireyler kendilerini en üst seviyede tatmin edici mesleği seçmek durumundadırlar. Bazen şartlar değişebilir, bireyler meslek kararını verirken çalışma ve gelişim görevlerini gerektiği gibi yerine getiremeyebilirler ya da sosyo-ekonomik durumlarından dolayı çok istedikleri mesleği seçemeyebilirler. Bu durumda, birey çatışma içerisine düşerek sevmediği bir işi yapma mecburiyetinde kaldığından büyük olasılıkla başarısız olmakta ve hayatı boyunca bu başarısızlığı sürdürmektedir. Bunun yanında üniversiteye girmeden önceki eğitim hayatları boyunca öğrenciler; genellikle ilgi ve becerilerinin hangi meslek dalına yakın olduğunu bilmeden, meslekleri ve meslek gruplarını tanımadan, arkadaş grubunun veya ailesinin etkisinde kalarak meslek seçimi yapmaktadırlar. Belki de bugün üniversitelerde ve liselerde binlerce öğrenci kendine uygun olmayan bir meslek alanında eğitime devam etmektedir. Üniversiteden mezun olduktan sonra bilinçli olarak girmedikleri mesleki alanı

bırakarak başka alanlarda iş hayatına atılan sayısız örnek bulunmaktadır. Ülkemizde meslek seçiminin büyük ölçüde tesadüflere bağlı olduğu bir gerçektir (Yılmaz, Üre ve Sürücü, 1996).

Özyürek ve Atıcı (2002), üniversite için bölüm seçimi yapan öğrencilerin okul danışmanı, aile, arkadaşlar, öğretmenler ve basında çıkan haberlerden etkilendiklerini belirtmişlerdir. Meslek seçimini yaparken bireyi etkileyen faktörler arasında kültür, aile yapısı, okul ve arkadaşlık ilişkileri gibi toplumsal kuramların ya da toplulukların etkisi ile biçimlendiği ileri sürülmektedir (Lipset, 1987; Kuzgun, 2004). Aynı zamanda meslek seçiminde mevcut bilgi birikimi, bireyin bu kararında mesleğe yönelik olarak duyduğu ilgi, sahip olduğu değerler ve elde edeceği tatmin gibi faktörlerin yanı sıra kişisel özellikleri de etkilidir (Tokar, Fisher ve Subich, 1998). Öte yandan, sosyo-ekonomik durum ve aile etkisi gibi etmenler de, ülkeler ve kültürler arasında farklılık göstermekle birlikte meslek seçiminde önemli rol oynamaktadır (Brown, 2002). Kıyak (2006) genel lise öğrencilerinin meslek seçimi yaparken temel aldığı ölçütler üzerine yaptığı çalışmada meslek seçimini etkileyen faktörleri iş bulma olanağı, yetenek, ilgi, değerler, kişilik özellikleri (kendini tanıma), mesleğin getirdiği ödüller (para, saygınlık, şöhret vb.) ve ailenin istekleri olarak sıralamıştır. Korkut ve Owen (2008) ise bu faktörlere ek olarak, politik, ekonomik, yasal ve sisteme ilişkin özellikler (ülkenin yönetim biçimi, ekonomik yapısı, yasalar vb.) ve şans (sağlık koşulları, doğal olaylar vb.) faktörlerine vurgu yapmışlardır. Alanyazında mezun olunan lisenin de, bölüm seçimini etkilediğine dair çalışmalar bulunmaktadır. Ayık, Özdemir ve Yavuz'a (2007) göre fen lisesi mezunlarının daha çok tıp, diş ve eczacılık fakültelerine; genel lise mezunlarının ise ağırlıklı olarak fen-edebiyat fakültesi, eğitim fakültesi ile iktisadi ve idari bilimler fakültelerine girdiklerini söylemektedirler. Bu durum lise türünün bir fakültenin kazanılmasında önemli bir etmen olduğunu göstermektedir (Korkut-Owen, Kepir, Özdemir, Ulaş ve Yılmaz, 2012).

Eğitim-öğretim sürecinde ana aktör öğretmendir (Tekışık, 2005). Öğretmen, bir eğitim sisteminin amaçlarına ulaşmasında; eğitim programı, fiziki koşullar gibi diğer unsurların ötesinde belirleyici ve yönlendirici bir özelliğe sahiptir. Bu özelliği ile öğretmenlerin, eğitim ortamının en önemli ve etkili ögesi olduğu söylenebilir (Demirtaş, Cömert ve Özer, 2011). Öğretmenlik mesleğini seçen bireylerin mesleklerini sevmesi ve mesleklerine karşı olumlu tutum içerisinde olması gerekmektedir. Dilmaç, Çıkılı ve Sungur (2009), öğretmen adaylarının mesleklerine karşı olumlu tutumlar içerisinde olurlar ise öğretmen olduklarında görevlerini tam ve sorumluluk bilinci ile yerine getireceklerini, öğrencilerine karşı daha olumlu davranışlar sergileyeceklerini, araştırmacı, yaratıcı düşünme becerisi elde ederek alanlarındaki yenilikleri kolaylıkla öğretim ortamına aktaracaklarını öne

sürmektedirler. Bu açıdan öğretmenlik mesleğinin bilinçli seçiminin ve öğretmen adaylarının mesleğine bakışının toplumun inşası için önemli olduğu söylenebilir.

Alan yazındaki çalışmalara bakıldığında öğretmenlik mesleği seçiminin iki temel kategoriye dayalı olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar özveriye dayalı; içsel gerekçeler (mesleği sevmek, çocukları sevmek, insanları sevmek, ilgi duymak, yetenekli olduğunu düşünmek vb.) ve dışsal gerekçeler (iş garantisi, uzun tatil, sosyal güvence, atanma koşulları vb.) olarak ifade edilmiştir. Öğretmenlik mesleği tercih gerekçeleri, toplumların birbirinden farklı olan sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarından dolayı da değişkenlik göstermektedir (Bastick, 2000; Boz ve Boz, 2008; Kyriacou ve Coulthard, 2000; Saban, 2003). Akbayır (2003) öğretmenlik mesleğinin seçimini etkileyen faktörleri cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, ailenin eğitim durumu olarak ifade etmektedir. Günümüzde teknolojinin özellikle de bilgisayar teknolojilerinin hızlı gelişimi ile yeni nesillere bilgisayar teknolojilerini aktaran bilgisayar öğretmenlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Nitelikli öğretmenler yetiştirilmesi için gerekli ortamın yaratılması yanında bilgisayar öğretmen adaylarının da mesleklerini severek yapmaları gerekmektedir. Çünkü çağımız teknoloji çağıdır ve yeni nesillerin teknoloji okuryazarlığı sayesinde ülkemizin diğer ülkeler ile rekabet gücü artacaktır. Bu bağlamda araştırmanın amacı BÖTE bölümünde öğrenim gören öğrencilerin bu bölümü seçme nedenlerinin incelenmesidir.

3.YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada karma modellerden sıralı açılımlayıcı (nicel öncelikli) desen kullanılmıştır. Bu desenin amacı, nicel bulguları daha detaylı bir şekilde açıklamak için nitel verilerin kullanılmasıdır. Önceliğin nicel veri toplama analiz ve bulgularına verildiği bu desende nitel veri toplama, analiz ve bulguları ortaya çıkarıldıktan sonra nitel veriler nicel verilerin detaylı açıklanmasında kullanılır (Creswell ve Plano-Clark, 2014). Nicel veriler “BÖTE bölümünde okuyan öğrencilerin bölümlerini seçme nedenlerine ilişkin görüşleri” anketi ile toplanarak betimsel istatistikler ile değerlendirilmiştir. Bu şekilde kullanılan tarama modeli, geçmişte ve halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan yaklaşımlardır (Karasar, 1999). Çalışmanın nitel kısmında ise veriler yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla veri toplanmıştır.

3.2. Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2013-2014 eğitim-öğretim yılı Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi BÖTE bölümünde okuyan 178 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin 101’i (%56,74) erkek, 77’si (%43,26) kadın öğrencidir. Öğrencilerin 51’i (%28,65) birinci sınıf, 42’si (%23,60) ikinci sınıf, 38’i (%21,35) üçüncü sınıf, 47’si (%26,40) ise dördüncü sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin

annelerinin eğitim durumuna bakıldığında %79,78 ilkokul ve ortaokul mezunu, babalarının eğitim durumuna bakıldığında %69,67 ilkokul ve ortaokul mezunu, gelir durumlarına bakıldığında 2400 TL ve altında %,92,14 ve lise türü değişkenine bakıldığında öğrencilerin %79,78 meslek liselerinden mezun olduğu görülmektedir

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın nicel verileri araştırmacı tarafından hazırlanan BÖTE bölümünde öğrenim gören öğrencilerin bölümlerini seçme nedenlerine ilişkin görüş anketi yoluyla elde edilmiştir. Anketin hazırlanması aşamasında öncelikle 41 maddeden oluşan anket formu hazırlanmıştır. Hazırlanan anket maddeleri dört alan uzmanı, bir ölçme-değerlendirme uzmanının görüşlerine sunulmuştur. Uzmanlardan gelen görüşler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmış ve 11 madde veri toplama aracından çıkartılmıştır. 30 maddelik veri toplama aracıyla 10 öğrenciden oluşan bir grupta pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama sonunda öğrenciler tarafından anlaşılmayan madde olmadığı ve veri toplama aracının yaklaşık 10 dakikada doldurulduğu saptanmıştır. Pilot uygulamaya katılan öğrenciler gerçek uygulamanın dışında tutulmuştur. Üçlü sınıflama yapısı ile (evet, fikrim yok, hayır) hazırlanan 30 maddelik anket 2013-2014 öğretim yılı bahar döneminde 178 öğrenciye uygulanmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda BÖTE bölümünde öğrenim gören öğrencilerin bölümü seçme nedenlerini incelemek için araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Hazırlanan görüşme formu üç alan uzmanı tarafından incelenmiştir. Uzmanlardan alınan geri bildirimler doğrultusunda görüşme formu yeniden düzenlenmiştir. Görüşme formunda öğrencilerin bölümü seçerken anne, baba ve çevrenin etkisi, bölümü seçme nedenleri ile üniversite etkisi olmak üzere üç boyutta yedi açık uçlu soru yer almıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Anketle elde edilen nicel verilerin analizinde betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır. Sormaca biçiminde oluşturulan ölçme aracının güvenilirliği 0.76 olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda ise her sınıftan bir erkek ve kadın öğrenci olmak üzere 8 öğrenci ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Her bir görüşme ortalama 30 dk sürmüştür ve görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen nitel veriler betimsel analiz yoluyla analiz edilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. BÖTE bölümünde öğrenim gören öğrencilerin demografik özellikleri ve ailelerinin sosyo ekonomik durumları

Araştırmaya katılan 178 öğrencinin 101'i (%56,74) erkek, 77'si (%43,26) kadın öğrencidir. Öğrencilerin 51'i (%28,65) birinci sınıf, 42'si (%23,60) ikinci

sınıf, 38'i (%21,35) üçüncü sınıf, 47'si (%26,40) ise dördüncü sınıf öğrencisidir. Anketi cevaplayan öğrencilerin yaş aralığı 16-21 arasında yoğunlaşmasına (%90) rağmen genel olarak 16-28 aralığındadır. Bunun sebebi ikinci üniversitesini okuyan, uzun süre üniversite sınavını kazanamayan ya da meslek değiştirmek isteyen bireylerin öğrenim görmesi olabilir. Öğrencilerin mezun oldukları lise türleri incelendiğinde, meslek lisesi mezunu 142 (%79,78), düz lise 15 (%8,43), Anadolu lisesi 10 (%5,62), fen lisesi 2 (%1,12) ve diğer liselerden mezun 9 (%5,06) öğrencidir. Tablo 1'de öğrencilerin ebeveynlerin eğitim durumu yer almaktadır.

Tablo 1: Öğrenci Ebeveynlerinin Eğitim Durumu Yüzde-Frekans Dağılımı

Eğitim Durumu	Anne % (n=178)	Baba % (n=178)
Tahsili Yok	2,25	1,69
İlkokul (5 yıl)	65,17	41,57
Ortaokul (3 yıl)	14,61	26,40
Lise (3 yıl)	12,92	21,91
Ön Lisans (2 yıl)	3,37	2,25
Lisans (4 yıl)	1,69	5,62
Yüksek Lisans (2 yıl)	0,00	0,56

Öğrencilerin ailelerinin eğitim durumlarına bakıldığında, annelerinin %2'nin tahsilinin olmadığı, %65'nin ilkokul mezunu olduğu, %15'nin ortaokul mezunu olduğu, %13'nün lise mezunu olduğu görülmektedir. Öğrencilerin babalarının eğitim durumuna bakıldığında %2'sinin tahsilinin olmadığı, %42'sinin ilkokul mezunu olduğu ve %22'sinin lise mezunu olduğu görülmektedir. Ayrıca annelerin sadece %5'i ön lisans ya da lisans mezunu iken babaların %8'i ön lisans veya lisans mezunudur. Tablo 2'de öğrencilerin ailelerinin gelir durumuna ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2: Öğrencilerin Ailelerinin Gelir Durumu Yüzde-Frekans Dağılımı

Gelir Durumu (TL)	% (n=178)
800 altında	6,74
800-1600	52,25
1600-2400	33,15
2400-3200	4,49
3200 üzerinde	3,37

Öğrencilerin ailelerinin gelir durumuna bakıldığında (Tablo 2) %7'sinin 800 TL altında, %52'sinin 800-1600 TL aralığında, %33'ünün 1600-2400 TL aralığında,

%4'nün 2400-3200 aralığında ve %3 gibi az bir bölümünün 3200 TL üzerinde geliri oldukları görülmektedir.

Tablo 3: Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Türü Yüzde-Frekans Dağılımı

Lise Türü	% (n=178)
Meslek Lisesi	79,78
Düz Lise	8,43
Anadolu Lisesi	5,62
Fen Lisesi	1,12
Diğer	5,06

Öğrencilerin mezun oldukları lise türüne bakıldığında (Tablo3) %79,78'inin Meslek lisesi , %8,43'ünün Düz Lise, %5,62'sinin Anadolu Lisesi, %1,12'sinin Fen Lisesi ve %5,06 diğer okullardan mezun oldukları görülmektedir. Bu verileri destekleyici olarak G.Ş. görüşünü “*Meslek lisesi çıkışlı olduğumuzdan ya bilgisayar öğretmenliği, bilgisayar programcısı ya da bilgisayar mühendisliği yazacaktık zaten.*”, Z.E. ise “*Meslek lisesi çıkışlı ve bilgisayar bölümü okuyoruz. Sonuç olarak bu bölümleri seçebiliyoruz. Eskiden böyleydi en azından.*” diye ifade etmişlerdir.

4.2. Öğrencilerin BÖTE Bölümü Seçimlerinde Aile ve Çevrenin Etkisi

Tablo 4: Öğrencilerin BÖTE Bölümü Seçiminde Aile ve Çevre Etkisine İlişkin Maddelere Verilen Cevapların Yüzde-Frekans Dağılımı

	Evet %	Fikrim Yok %	Hayır %
Annem istediği için bu bölümde öğrenim görüyorum.	8,427	2,247	88,764
Babam istediği için bu bölümde öğrenim görüyorum.	11,798	3,371	84,831
Annemin bu bölümle ilgili bir mesleği olduğu için bu bölümde öğrenim görüyorum.	1,124	0,562	98,315
Babamın bu bölümle ilgili bir mesleği olduğu için bu bölümde öğrenim görüyorum.	3,371	0,562	96,067
Yakın çevrem (akrabalar, aile dostu vb.) yönlendirmesi sonucu bu bölümde öğrenim görüyorum.	19,101	7,303	72,472
Yakın çevrem (akrabalar, aile dostu vb.) içinde bu mesleği yapan olduğu için bu bölümde öğrenim görüyorum.	13,483	4,494	80,899
Kardeş/kardeşlerim istediği için bu bölümde öğrenim görüyorum.	4,494	2,247	92,697
Arkadaş çevrem yönlendirmesi sonucu bu bölümde öğrenim görüyorum.	9,551	4,494	84,831
Arkadaş çevremden uzaklaşmak istediğim için bu bölümde öğrenim görüyorum.	3,371	3,933	92,697
Ailemden uzaklaşmak için bu bölümde öğrenim görüyorum.	1,685	2,809	95,506

Bu mesleği yapan arkadaşlarım olduğu için bu bölümde öğrenim görüyorum.	11,798	4,494	83,146
Lisedeki öğretmenlerimin yönlendirmesi sonucu bu bölümde öğrenim görüyorum.	41,011	6,180	49,438
Dershaneadaki öğretmenlerimin yönlendirmesi sonucu bu bölümde öğrenim görüyorum.	29,775	5,618	61,798

Tablo 4’den de görüldüğü gibi BÖTE bölümünü seçen öğrenciler bölümlerini seçerken aile, arkadaş ve çevrelerinden etkilenmemektedirler. Bu konudaki görüşünü A.K.T. “*Ailemin bir yönlendirmesi olmadı. Ben de kararsız olduğum için bana bıraktılar. Ne istiyorsan onu yap dediler, özgür bıraktılar. Karışmadılar diyebilirim.*” diye dile getirirken Y.U. “*Aile ve çevremden etkilenme olmadı.*” şeklinde ifade etmiştir. Öte yandan H.D. “*Ailemin öğretmenlik mesleğine karşı bir saygısı olduğu için, öğretmenliğe bir yönelme oldu fakat ailemden bilinçli bir yardım almadım.*”, O.T. ise “*Babam ve annem üniversite mezunu. Babam hep mühendis olmamı istedi. Bu üstümde baskı yarattı. Eski yani şöyle diyeyim yaşı ilerlemiş insanlar kendi yapamadıklarını çocuklarına yaptırmak istiyorlar.*” şeklinde aile ve çevreden bu meslek için etkilenmediklerini fakat bazı öğrencilerin aile baskısı gördüklerine vurgu yapmışlardır.

Öğrencilerin %61,798’i bu bölümü seçerken, dersane öğretmenlerinin yönlendirmesi olmadığını, %49,438’i ise lisede ki öğretmenlerinden etkilenmediklerini söylemektedir. Fakat bunun aksine G.Ş. “*Meslek lisesindeki bilgisayar öğretmenlerimin yönlendirmesi oldu.*”, A.K.T. ise “*Bir dershaneye gitmiştik, oradaki dersane hocası beni bu bölüme yönlendirdi diyebilirim*” şeklinde ifade etmiştir.

4.3. Öğrencilerin BÖTE bölümünü seçme nedenleri

Tablo 5: Öğrencilerin BÖTE Bölümünü seçme nedenleri

	Evet %	Fikrim Yok (%)	Hayır %
Bu alana ilgi duyduğum için bu bölümde öğrenim görüyorum.	66,292	5,056	24,719
Bu bölümü eğlenceli bulduğum için öğrenim görüyorum.	47,191	9,551	38,202
Bu alanda yetenekli olduğumu düşündüğüm için bu bölümde öğrenim görüyorum.	55,056	10,112	29,213
Bu bölümde üniversiteye giriş sınavı puanım tuttuğu için öğrenim görüyorum.	70,787	5,618	23,034
Bu bölümün toplumda bana genel bir itibar kazandıracağını düşündüğüm için öğrenim görüyorum.	42,135	11,798	39,888
Bu bölümde okumanın ekonomik açıdan uygun olduğunu düşündüğüm için öğrenim görüyorum.	32,022	11,236	51,124
Bu bölümde kariyer olanaklarının fazla olması nedeniyle öğrenim görüyorum.	40,449	10,674	46,067

İş ilanlarında bu meslekle ilgili çok eleman arayan olduğu için bu bölümde öğrenim görüyorum.	32,584	13,483	51,685
Bu mesleğin gelirinin yüksek olmasından dolayı bu bölümde öğrenim görüyorum.	24,719	18,539	53,933
Bu mesleğin özel sektörde iş garantisi olduğu için bu bölümde öğrenim görüyorum.	41,573	15,169	39,326
Öğretmen olmak için bu bölümde öğrenim görüyorum.	64,607	8,989	21,910
Öğretmenliğin devlet garantili bir meslek olmasından dolayı bu bölümde öğrenim görüyorum.	51,685	8,427	35,955
Teknoloji ile ilgili olduğu ve gelişmelere açık olduğu için bu bölümde öğrenim görüyorum.	60,674	10,112	24,157

Tablo 5’te de görüldüğü gibi öğrencilerin %70,787’si üniversiteye giriş sınavı puanı tuttuğu için bu bölümde öğrenim gördüklerini söylemektedir. Bu konudaki görüşünü G.Ş. *“Puanım beklediğimden düşük geldiği için, daha yüksek yerler bekliyordum olmadı. Ben iç mimarlık istiyordum. Çizimim iyiydi bu yüzden istiyordum. Birinci tercihim ise hemşirelikti. Hemşireler kolay iş buluyor ve her yere gidebilir, çalışıyorlar.”* diye dile getirirken A.K.T. *“Sırf puanım yettiği için bu bölüme geldim.”* şeklinde ifade etmiştir. Öte yandan Z.E. *“Puanım tutsaydı Odyometri bölümüne ya da çocuk gelişimine gitmek isterdim. Günümüz şartlarında ekonomik açıdan BÖTE yerine mühendislik olabilirdi. Mesela ülkemizde sağlık alanında nereye giderseniz gidin işsiz kalmazsınız. BÖTE artık revaçta bir meslek değil, 5 sene önce belki popülerdi. Şimdi ataması yok maalesef.”* M.T. ise *“Bilgisayar Mühendisliği yazdım ama tutmadı. Puanım tutsaydı Bilgisayar öğretmenliği yazmazdım. Ya dediğim gibi Bilgisayar Mühendisliği yazardım ya da eczacılık yazardım.”* şeklinde üniversite giriş puanlarının tuttuğu için bu bölümde öğrenim gördüklerini vurgulamışlardır.

Öğrencilerin %64,607’si öğretmen olmak istedikleri için bu mesleği seçtiklerini söylemektedir. Bu konudaki görüşünü A.Y. *“Öğretmenlik mesleğini bende, ailemde çok seviyor. Gerçekten öğretmenlik mesleğini çok yapmak istiyorum”,* M.T *“Bir insana bir şeyler öğretmek çok güzel bu açıdan öğretmenlik mesleğini seviyorum.”* diye dile getirirken Y.U. *“Bu bölüme daha çok öğretmenlik açısından bakıyorum. İnsanlara bir şeyler öğretmeyi seviyorum. Devlet yurdunda kalıyorum ve sınav zamanı arkadaşlarımı bilgisayar derslerine çalıştırıyorum. Dönütler beni çok mutlu ediyor.”* şeklinde ifade etmiştir. Öte yandan A.K.T. *“Öğretmenlik güzel meslek fakat becerimin buna engel olduğunu düşünüyorum.”* şeklinde öğretmenlik mesleğinin önemine ve bu mesleği sevdiklerinin önemine vurgu yapmışlardır.

Öğrencilerin %51,685’i öğretmenliğin devlet garantili bir meslek olmasından dolayı bu bölümde öğrenim gördüklerini söylemişlerdir. Bu konudaki görüşünü Z.E. *“Ailem devletin kolunun altında ol daha rahat edersin demişlerdi.”*

diye dile getirirken G.Ş. “*Öğretmenlik ve hemşirelik yazmamda devlet kapısı olması çok önemliydi.*” şeklinde ifade etmiştir. Öte yandan M.T. “*Şöyle bir algı var hem ailelerde hem Türkiye’de devlete gir diyorlar.*”, H.D. ise “*Bizim ülkemizde devlete atandın mı hayatın kurtuldu diye bakılır. Ben de devlete atanmak ve düzenli bir maaşım olsun isterim.*” şeklinde devlet garantili meslekte çalışmanın önemine vurgu yapmışlardır.

Öğrencilerin %42,135’si öğretmenlik mesleğinin kendilerine itibar sağlayacağı, %39,888’i itibar sağlamayacağını ifade etmektedir. Bu konudaki görüşünü O.T. “*Bu bölümden mezun olduğumda akademisyen olursam statü kazanırım yoksa devlette bilgisayar öğretmeni olurum, sıradan bir öğretmen olarak bir okulda kalırım.*” diye dile getirirken H.D. ise “*Gün geçtikçe, yeni nesilde öğretime saygı azaldı, maaşlarda yeterli değil.*” şeklinde ifade etmektedir.

Öğrencilerin %60,67’si bu bölümü seçmelerinde bölümün teknoloji ile ilgili ve teknolojik gelişmelere açık olmasından, %66,29’unun ise bölüme ilgi duydukları için seçtikleri ortaya çıkmıştır. Bu konudaki görüşünü Y.U. “*İlk sınıftan beri hatta çocukluğumdan beri benim teknolojik aletlere karşı ilgim vardı. Bu yüzden bilgisayar bölümü seçtim. Sürekli teknoloji gelişecek ve ben de geliyeceğim. Bu durum çok hoşuma gidiyor*” diye dile getirirken A.K.T. ise “*Bilgisayarı seviyordum. Bu yönüyle bu bölüm hoşuma gidiyor.*” şeklinde ifade etmektedir.

4.4. BÖTE bölümünde öğrenim gören öğrencilerin BÖTE bölümü seçimlerinde üniversitenin etkisi

Tablo 6: Öğrencilerin BÖTE Bölümünü seçmede üniversite etkisi

	Evet %	Fikrim Yok %	Hayır %
Bu bölümde üniversitemin bulunduğu üniversite ve şehrin imkânlar, yaşam kalitesi sebebiyle öğrenim görüyorum.	15,169	7,303	77,528
Trakya Üniversiteli olmak istediğim için bu bölümde öğrenim görüyorum.	10,112	7,865	80,337
Bu bölümde sadece diploma sahibi olmak için öğrenim görüyorum.	17,978	7,303	72,472
Bu bölümde üniversite yaşamını deneyimlemek için öğrenim görüyorum.	21,348	12,360	63,483

Tablo 6’da görüldüğü gibi öğrencilerin %77,528’i BÖTE bölümünü seçerken üniversite ve üniversitenin bulunduğu şehrin etkisinin olmadığını söylemektedir. Bu konudaki görüşünü O.T. “*Trakya üniversitene gelmeden önce nerede olduğunu bile bilmiyordum.*” diye dile getirirken Z.E. ise “*Üniversite ve imkânlarının, bölüm seçmemde etkisi olmadı. Puanım buna yetti.*” şeklinde ifade etmektedir. Öte yandan G.Ş. “*Dört kardeşiz ve İstanbul’da oturduğumuz için aileme*

çok masraf olmamak için İstanbul'u kazanmak isterdim. Ama kazanamadım. Puanım düşük geldi.", H.D. ise " *Edirne'nin İstanbul'a yakın olması seçimimi etkiledi çünkü aileme destek olmak için bazı durumlarda gitmek gerekiyor.*" şeklinde meslek seçiminde, üniversite ve üniversitenin bulunduğu şehrin etkili olmadığını dile getirmişlerdir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

BÖTE bölümünde eğitim gören öğrencilerin, bu bölümü seçme nedenlerinin incelenmesi amacını taşıyan araştırmada BÖTE bölümünü seçen öğrencilerin bölümü seçerken aile, arkadaş ve çevrelerinden etkilenmedikleri ortaya çıkmıştır. Ancak alan yazındaki çalışmalara bakıldığında, Özyürek ve Atıcı (2002), üniversite için bölüm seçimi yapan öğrencilerin okul danışmanı, aile, arkadaşlar, öğretmenler ve basında çıkan haberlerden etkilendiklerini belirtmişlerdir. Meslek seçimini yaparken bireyi etkileyen faktörler arasında kültür, aile yapısı, okul ve arkadaşlık ilişkileri gibi toplumsal kuramların ya da toplulukların etkisi olduğu ileri sürülmektedir (Lipset, 1987; Kuzgun, 2004). Araştırmaya katılan öğrencilerinin ebeveynlerinin eğitim düzeyinin yaklaşık %50'sinin ilkökul seviyesinde olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin eğitim düzeyi öğrencinin meslek seçiminde yol gösterici bir etken olduğu söylenebilir. Çünkü ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça çocuklarının meslek seçimlerinde daha destek oldukları ancak aynı zamanda daha baskıcı oldukları söylenebilir. Bu bağlamda seçtikleri bölümlere gitmek istemeyen öğrencilerin daha fazla aile baskısı ile karşılaştıkları ve istemedikleri mesleklere sahip olacakları düşünülebilir (Sarıkaya ve Khorshid, 2009). Bu konuda danışmanlara iş düşmektedir. Danışmanlar, öğrencilerin gelecek umutları ve kariyer istekleri üzerinde velilerin etkilerini anlamakta daha özverili olmalıdır (Hamamcı, 1996).

Öğrencilerin %61,798'inin bölümlerini seçerken dersane öğretmenleri ve lisedeki öğretmenleri tarafından yönlendirilmediklerini söylemektedir. Bu bulgu ışığında halen lise ve dershanelerde en önemli birimlerden olan rehberlik ve danışmanlık birimlerinin kullanılmadığı ya da meslek lisesi gibi okullarda öğrencilerin %79,8'inin meslek lisesi mezunu olduğu sonucundan yola çıkarak böyle birimlerin işlevselliğinin tam anlamıyla olmadığı söylenebilir. Araştırmada lise türünün de bir fakültenin kazanılmasında önemli bir etmen olduğunu sonucuna ulaşılmıştır. Meslek lisesi mezunu öğrenciler çoğunluğu meslek lisesinde okudukları bölümün devamı olarak benzer bölümleri tercih etmektedirler. Meslek lisesi mezunu olan öğrencilerin lisedeki alan tercihi nedeniyle okudukları bölümleri seçtikleri; genel lise mezunu olan öğrencilerin ise üniversite giriş sınavı sonucunun okuduğu bölüme yetmesi dolayısıyla bölümü tercih ettikleri alan yazında dile getirilmektedir (Korkut-Owen, Kepir, Özdemir, Ulaş ve Yılmaz, 2012). Bunun nedeni meslek lisesi

mezunlarının bu bölümü seçerken üniversiteye giriş sınavında alanlarına yönelik bir bölüm tercih ettiklerinde ek puan almaları olabilir (Eşel, Kaya, Kurt ve Ünal, 2012). Buna ek olarak çalışmada da öğrenciler üniversiteye giriş sınavında lisedeki öğrenim gördükleri bölümden BÖTE ve Bilgisayar Mühendisliği bölümlerini daha kolay seçebildiklerini söylemektedirler. Alan yazında genel lise mezunlarının ise ağırlıklı olarak, fen-edebiyat fakültesi, eğitim fakültesi ile iktisadi ve idari bilimler fakültelerine girdikleri dile getirilmektedir (Ayık, Özdemir ve Yavuz, 2007). Bu bağlamda öğrencilerin BÖTE bölümünü tercih nedenlerinin mezun oldukları lise türüne bağlılık gösterdiği söylenebilir (Erkoç ve Bayrak, 2008).

Çalışmada öğrencilerin üniversiteye giriş puanı bu bölümü tuttuğu için okuduklarını da ortaya çıkmıştır. Bu konuda öğrencilerin görüşleri alan yazındaki bazı çalışmaların sonuçları ile paralellik göstermektedir. Görüşlerde, iş olanağı daha fazla ya da garanti olan mesleklerin özellikle sağlık alanında ya da öğretmen ataması olan bölümlerin seçildiği görülmektedir. Buradan da ekonomik kaygıların meslek seçimini etkilediği söylenebilir. Kıyak (2006) genel lise öğrencilerinin meslek seçimi yaparken temel aldığı ölçütler üzerine yaptığı çalışmasında meslek seçimini etkileyen faktörleri iş bulma olanağı, yetenek, ilgi, değerler, kişilik özellikleri (kendini tanıma), mesleğin getirdiği ödüller (para, saygınlık, şöhret vb.) ve ailenin istekleri olarak sıralamıştır.

Öğrencilerin öğretmenlik mesleğini sevdikleri ve saygın bir meslek olduğunu düşündükleri ortaya çıkmıştır. Fizik Öğretmenliği (Kaya ve Büyükkasap, 2005) ve Fen Bilgisi öğretmenliği (Akpınar, Yıldız ve Ergin, 2006) öğretmen adayları üzerine yapılan araştırmalar adayların öğretmenlik mesleğine karşı olumlu tutum içerisinde olduğunu göstermektedir. Başka bir çalışmada BÖTE bölümünün tercih edilmesinin nedenlerinden birisi de öğretmenlik mesleğinin öğrencilere cazip gelmesi olmuştur. Öğrenciler öğretmen olmak istediklerini, öğretmenlik mesleğinin garantili ve rahat bir meslek olduğunu dile getirmişlerdir (Sanalan, Telli, Selim, Öz, Koç ve Çelik, 2009). Başka bir çalışmada, çalışmaya katılan öğretmen adayları BÖTE bölümünü seçme nedenleri arasında en çok öğretmen olma isteği olduğunu belirtmişlerdir. (Akdağ, 2004; Şumuer, Yakın ve Yıldırım, 2010). Ancak öğrencilerin üniversiteye giriş puanlarının BÖTE tuttuğu için bu bölümü seçtiklerini ifade etmelerinden yola çıkarak öğretmenliğin önemli olduğu ama BÖTE bölümünde öğrenim görmenin önemli olmadığı söylenebilir. Öğretmenlik mesleğinin seçilme nedeni öğretmenlik mesleğinin devlet garantili bir meslek olmasından kaynaklanıyor olabilir. Bu durum yine ekonomik kaygıların meslek seçiminde etkili olduğunu göstermektedir. Ancak bölümün özel sektörde de iş olanaklarının olduğunu vurgulayan öğrenciler, devlet garantisi olmasının yanında atanmanın zor olduğu öğretmenlik mesleği yanında diğer iş alanlarına da çalışabilecekleri söyleyerek, öğretmen atamalarının azlığı ve zorluğunu dile getirmişlerdir.

Öğrenciler, meslek seçiminde okudukları üniversitenin, üniversitenin bulunduğu şehrin ve yaşam şartlarının etkisi olmadığını belirtmişlerdir. Bu durum, meslek seçimlerinin ve üniversite seçimlerinin bilinçli yapılmadığının göstergesi olabilir. Buna bağlı olarak rehber ve danışmanların bu konuda daha detaylı çalışmaları ve öğrencileri bilgilendirmeleri gerektiği söylenebilir. Buna ek olarak öğrencilerin üniversite ve özellikle şehir açısından farklı görüşleri dikkate alındığında öğrencilerin ebeveynlerinin gelir durumunun yaklaşık %85'inin ortalama 2400TL altında olduğunu göz önüne alarak ekonomik kaygının öneminin ortaya çıktığı söylenebilir.

Sonuç olarak, meslek seçiminde rehber ve danışman olarak görev alan personelin öğrencileri iyi bir şekilde yönlendirmeleri gerekmektedir. Öğrenciler hangi üniversitede hangi olanakların olduğunu hangi bölümde akademik kadronun yeterli ve nitelikli olduğunu bilerek tercih yapması önemlidir. Ailelerin öğrenciler üzerinde baskısını ya da boş vermişliğini anlamak açısından rehber ve danışmanlara önemli görevler düştüğü bazı ailelerin çocuklarının meslek seçimleri ile ilgilenmediği, eğitim düzeylerinin düşük olması nedeniyle bu konularda bilgi sahibi olmadıkları, bazı ailelerin de çocuklarına baskı yaptığı görülmektedir. Meslek seçiminde rehberlik sisteminin ya da aile ile çevrenin doğru bir şekilde yönlendirme yapamadığı durumlarda ya da öğrencinin nasıl bir meslek seçeceğini bilmediği, yönlendirilme ihtiyacı duyduğu durumlar için bir sistem geliştirilebilir. Disiplinler arası bir çalışma ile meslek seçimine yönelik bir algoritma geliştirilip, bir yazılım ile öğrencinin doğumundan meslek seçimi yapacağı zamana kadar çevresi, arkadaşı, öğretmeni, ailesi tarafından toplanacak veriler ile bunları analiz edip, sisteme girilen meslekler arasından en uygun olanları öğrenci için derecelendirip seçebilen bir akıllı Meslek Seçimi Robotu yazılımı oluşturulabilir. İleride yapılacak çalışmalar için öğrencilerin sınıf bazında mesleğe karşı görüşlerinin karşılaştırılması yapılabilir. Sınıf düzeyi arttıkça BÖTE bölümüne ve öğretmenlik mesleğine karşı tutumları ölçülebilir.

TEŞEKKÜR

Çalışmaya destekleri için meslektaşım Yrd. Doç. Dr. Emre GÜVENDİR ve sayın hocam Doç. Dr. Adile Aşkım KURT'a teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

Akdağ, M. (2004). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri öğretmen adaylarının demografik özellikleri ve öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 06-09 Temmuz, Malatya, Türkiye.

Akpınar, E., Yıldız, E. ve Ergin, Ö. (2006). Fen bilgisi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 56-62.

Ayık, Y. Z., Özdemir, A. ve Yavuz, U. (2007). Lise türü ve mezuniyet başarısının kazanılan fakülte ile ilişkisinin veri madenciliği tekniği ile analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 441-454

Bastick, T. (2000). Why teacher trainees choose the teaching profession? Comparing trainees in metropolitan and developing countries. *International Review of Education*, 46(3/4), 343-349.

Bayram, N. (2004). *Sosyal bilimlerde SPSS ile veri analizi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Boz, Y., ve Boz, N. (2008). Kimya ve matematik öğretmen adaylarının öğretmen olma nedenleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1), 137-144.

Clutter, C. (2010). *The Effect of parental influence on their children's career choices*. Yüksek lisans tezi. Kansas State University.

Creswell, J.W. ve Plano Clark, V. L. (2014). Karma Yöntem Araştırmaları Tasarımı ve Yürütülmesi. (Çev. S.B. Demir ve Y. Dede, Ed.). *Ankara: Anı Yayıncılık*. (Eserin orijinali 2011'de yayımlandı).

Demirtaş, H., Cömert, M. ve Özer, N. (2011). Öğretmen adaylarının öz yeterlik inançları ve öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları. *Eğitim ve Bilim*, 36(159), 96-111.

Dilmaç, B., Çıkılı, Y. ve Sungur, C. (2009). Teknik öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleklerine ilişkin tutumlarının yordayıcısı olarak mesleki benlik saygısı. *Journal of Technical-Online*, 8(2). 127-143.

Erkoç, M. F. ve Bayrak, B. K. (2008). Yükseköğretim öğrencilerinin mesleki tercih ve zekâ alanları üzerine bir araştırma: Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencileri örneği. *International Educational Technology Conference*, Eskişehir, Türkiye.

Eşel, L., Kaya, G., Kurt, B. ve Ünal, G. (2012). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü birinci sınıf öğrencilerinin bölümlerine ilişkin görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3)

Hamamcı, Z. (1996). Aile rehberliğinin anne babaların meslek gelişimi konusunda bilgi düzeylerine ve çocuklarına yardımcı olmaya yönelik tutumlarına etkisi., *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü., Ankara.

Karasar, N. (1999). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Kaya, A., Büyükkasap, E. (2005). Fizik öğretmenliği programı öğrencilerinin profilleri, öğretmenlik mesleğine yönelik tutum ve endişeleri: Erzurum örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2, 367–380.

Kıyak, S. (2006). “Genel lise öğrencilerinin meslek seçimi yaparken temel aldığı kriterler. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.

Kyriacou, C., & Coulthard, M. (2000). Undergraduates’ views of teaching as a career choice. *Journal of Education for Teaching*, 26(2), 117-126.

Kuzgun, Y. (2004). *Meslek rehberliği ve danışmanlığına giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Owen, F. K., Kepir, D. D., Özdemir, S., Özlem, U. ve Yılmaz, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin bölüm seçme nedenleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3).

Özyürek, R. ve Kılıç-Atıcı, M. (2002). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimi kararlarında kendilerine yardım eden kaynakların belirlenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(17), 33-42.

Saban, A. (2003). A Turkish profile of prospective elementary school teachers and their views of teaching. *Teaching and Teacher Education*, 19, 829-846.

Sanalan, V. A., Telli, E., Selim, Y., Öz, R., Koç, A. ve Çelik, E. (2009). BÖTE öğrencilerinin programa bakış açıları: Tercih öncesi ve sonrası durum. *Eğitim Teknolojileri Araştırmaları Dergisi*, 1(1).

Sarıkaya, T. ve Khorshid, L. (2009). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen etmenlerin incelenmesi: Üniversite öğrencilerinin meslek seçimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2).

Sumuer, E., Yakın, I. ve Yıldırım, S. (2010). Bilişim teknolojileri öğretmen adaylarının demografik özellikleri, öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları ve eğitime ilişkin görüşleri. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, 9 (18) , 21-46.

Tekışık, H.H. (2005). Öğretmenlik mesleğinin durumu ve öğretmen yetiştirme sorunu. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 318, 1-6.

Tokar, D. M., Fisher, A. R., ve Subich, L. M. (1998). Personality and Vocational Behavior, *Journal of Vocational Behavior*, 53, 115–153.

Yılmaz, H., Üre Ö. ve Sürücü A. (1996); *Rehberlik ders notları*. Konya.